

KİTAP TANITIMI/BOOK REVIEW

TÜRKİYE’NİN ANAYASA GÜNDEMİ (*CONSTITUTIONAL AGENDA OF THE TURKEY*)

(Gözden Geçirilmiş Genişletilmiş Bası), Derleyen: İbrahim Ö. Kaboğlu, Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği, İletişim Yayınları, İstanbul 2018

Sevtaş Yokuş*

Türkiye’nin Anayasa Gündemi’nin ilk basısının yapıldığı tarihte (2016) Türkiye’de özgürlükçü demokratik yeni bir anayasa için yeterli birikim oluşmuştu. Aslında **Türkiye’nin Anayasa Gündemi**, bu birikimin ortaya çıkardığı temel konuların tartışılması yoluyla, Türkiye’de demokratik bir anayasanın hem yönetime ilişkin hem de içeriğe ilişkin olmazsa olmazlarını netleştirmiş oldu.

“Anti-demokratik Asker Anayasası” olarak adlandırılan 1982 Anayasası, hazırlık sürecindeki toplumsal uzlaşmadan yoksunluğun yanı sıra içeriğinde de, otoritenin yüceltildiği, insan haklarının geri plana itildiği bir mantık üzerine oturtuldu. Siyasi iktidarın temel işlevinin, bireylerin hak ve özgürlüklerinin sağlanması olduğu demokratik anayasacılığın zorunlu esasına ters bir içerik taşıdı.

1982 Anayasası, özellikle Avrupa Birliği ile uyum sürecinde özgürlükler bakımından olumlu değişiklikler geçirdi. 2001 Anayasa değişiklikleri çalışmaları sırasında Avrupa Birliği belgeleri ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi referans alındı. Avrupa Birliği çerçevesindeki belgeler önemli ölçülerde dikkate alındı. Kopenhag Kriterleri, Katılım Ortaklığı Belgesi ve bu doğrultuda hazırlanan Ulusal Program 2001 Anayasa değişiklikleri içeriğine kaynaklık ettiler. 2001 Anayasa değişiklikleri ve onu izleyen 2004 Anayasa değişiklikleri, 1982 Anayasası’nın yürürlüğe girmesinden itibaren eleştirilen, özgürlükleri kullanılamaz hale getiren sınırlama ve yasaklamaları ayıklamayı amaçladı. Otoriter özünü ortadan

* Prof. Dr. Altınbaş Üniversitesi

kaldırmasa da, Avrupa Birliği'nin dayatmalarıyla, demokratik ilkeleri iç hukuk düzenine yerleştirme amacı ile 1982 Anayasası'nın geçirdiği değişiklikler, anayasal dönüşümde güzergahın özgürlüklerin genişletilmesi yönünde belirlenmiş olması bakımından olumluydu. Bununla birlikte, Türkiye için özgürlükçü-demokratik yeni bir anayasa gereksinimi sürekli gündemde kaldı.

Türkiye'de demokratik bir anayasa yönünde çok sayıda taslak, rapor türünden çalışmalar yapıldı. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), 2000 yılında, Türkiye Barolar Birliği 2001 yılında, Hükümetin çağrısı ile Bilim Kurulu 2007 yılında, Anayasa önerileri taslaklarını oluşturdular. Mart 2011'de kamuoyuyla paylaşılan TÜSİAD raporunu TESEV tarafından yapılan yeni anayasa çalışması izledi. Stratejik Düşünce Enstitüsü, Mayıs 2011 tarihli "İnsan Onuruna Dayanan Yeni Anayasa" başlıklı çalışmasını yayınladı. Anayasa hazırlığında yöntem konusunda, anayasa üzerinde uzlaşma için geniş toplumsal kesimlerin katılımını sağlamayı hedefleyen ve kurucu meclis biçimini belirleyen somut bir öneri, DİSK'in yayınladığı yeni anayasanın içermesi gereken ilkeleri belirleyen raporda yer aldı. Ortaya çıkan bu çalışmalar, 2001 ve 2004 Anayasa değişikliklerinin yeterli olmadığını, toplumsal sözleşme anlamında Anayasanın tümünden değiştirilmesi gereksiniminin artarak sürdüğünü göstermekteydi. Yeni bir anayasa hedefinde, sivil ve demokratik-özgürlükçü bir anayasa içeriği ve bunu sağlayacak yöntem arayışı öne çıkmaktaydı.

Sivil toplum örgütleri öncülüğünde yeni bir anayasa için yönteme ve içeriğe ilişkin tartışmalar sürerken 2011 yılında TBMM'de, yeni anayasa hazırlığı için "Anayasa Uzlaşma Komisyonu" oluşturuldu. Meclis bünyesinde yeni anayasa hazırlığı başladı. Ancak, yeni anayasa için esas teşkil edecek konularda uzlaşma sağlanamadı. Anayasa'nın ruhunu tersine çevirecek nitelikte yeni bir anayasa yerine, yürürlükteki Anayasanın revize edilmesi yöntemi kullanıldı, üzerinde çok fazla tartışma olmayan 60 maddesi üzerinde anlaşma sağlansa da sonuçta yeni anayasa çalışması başarısızlığa uğradı ve tamamlanamadı. 10 Şubat 2016'da son bir çabayla yeni anayasa için bir araya gelen Meclisteki partilerin üyeleri, sadece iki toplantı sonrasında, özellikle "başkanlık rejimi" konusundaki ihtilaf nedeniyle, bu çalışmalarını sonlandırdılar.

Yukarıda anılan tüm çalışmaların ele aldığı özgürlükçü demokratik yeni bir anayasa yönündeki konulara bilimsel derinlik katarak ilkeleri netleştiren **Türkiye'nin Anayasa Gündemi**, ilk basıldığı tarihe kadar

Türkiye’de yeni bir anayasa arayışında köşe taşlarını oluşturan başlıkların içeriklerini belirlemiş oldu. **Türkiye’nin Anayasa Gündemi** içeriğindeki tartışma konularından başlıcaları; siyasal iktidarın dengelenmesi, otoritenin denetimi, iyi bir anayasanın belirleyici ögesi, kısa anayasanın iyi bir anayasa olup olmadığı, siyasal rejim-siyasal sistem ayrımı, siyasal rejim ile insan hakları ilişkisi, insan hakları, istikrar, demokrasi, demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olarak demokratik anayasa, hükümet sistemleri ve Türkiye, anayasa yargısı, yeni bir anayasanın yapım usulü, demokratik anayasanın içeriğine ilişkin öncelikler şeklinde sıralanabilir. Konu başlıkları, ilgili yazarlarca ayrıca uzmanlaştıkları alanlara göre seçildi, yazıların içeriğini de yazarların teorik birikimlerinin damıtılması oluşturdu.

Türkiye’de demokratik anayasacılık doğrultusunda **Türkiye’nin Anayasa Gündemi**’nin de önemli oranda katkıda bulunduğu ilkelere ve yol haritasına rağmen, 2017 Anayasa değişiklikleri, netleştirilen tüm ilkeleri ve ortaya konulan yol haritasını tersine çeviren bir hazırlık dönemi ve içeriğe yöneldi.

Yeni bir anayasanın demokratikliği, her şeyden önce hazırlık sürecinde, toplumsal ve siyasal çoğulculuk doğrultusunda katılımın ve müzakereci ortamın sağlanmasıyla olanaklı olabilir. Katılım ve müzakere ise ifade özgürlüğünün koşulsuz ve sınırsız sağlanmasını zorunlu kılmaktadır. 2017 Anayasa değişiklikleri olağanüstü rejim döneminde yapıldı. Özgürlükler alanını ortada kaldıran olağanüstü rejim uygulaması başlı başına Anayasa’nın otoriter yüzünü belirgin kılmıştı. Olağanüstü yönetim nedeniyle demokratik ilkeler ve özgürlükler alanında geriye gidiş, demokratik anayasa beklentisini ortadan kaldırmıştı. Bu nedenle, hazırlık koşulları tek başına, demokratik içerikli bir değişikliğin olmayacağına açık göstergesiydi. Olağanüstü rejim koşullarında yapılan Anayasa değişikliği çalışmalarıyla, demokratik anayasacılık fikrinden tamamen uzaklaşıldı. Başta, ifade ve örgütlenme özgürlüğü olmak üzere, katılımı sağlayacak tüm özgürlüklerin askıda olduğu olağanüstü rejimde yapılan bir anayasa değişikliğinin hazırlık süreci ile birlikte, olağanüstü rejimi sürekli hale getirme temelinde, içeriği de demokratiklikten yoksun Anayasa değişikliklerinin, 1982 Anayasası’nın otoriterliğini derinleştireceği konusunda daha hazırlık aşamasında kuşku bulunmaktaydı.

Demokratik anayasa esas olarak, otorite karşısında özgürlükleri yüceltir. Özgürlüklerin korunmasının yegane yollarından biri, devlet erk-

lerinin dengelenmesi ve denetlenmesi mekanizmalarının belirlenmesi ve buna ilişkin sigortaların yerleşikliğinin sağlanmasıdır. Devlet erklerinin frenlenerek dengelenmesi, özgürlükçü demokrasiyi sağlamak için vazgeçilmezdir.

İktidarın dengelenmesi, çeşitli mekanizmalarla olanaklı olabilir. İktidarın dengelenmesinin en doğrudan ve vazgeçilmez yöntemi erkler ayrılığıdır. Yargı bağımsızlığı, iktidarın denetlenmesinin başlıca yoludur. Hak ve özgürlükler alanının anayasal düzeyde geniş tutulması ve güvencelerinin sağlanması, siyasi iktidar karşısında dengeleyici bir diğer boyutu oluşturur. Bunların yanı sıra demokratik gelişimle doğru orantılı bir şekilde, toplumsal muhalefetin, baskı gruplarının geliştirilmesi, siyasetin demokratikleştirilmesi ve yerel özerkliklerin genişletilmesi, siyasi iktidarı dengeleyecek diğer mekanizmalardır. Demokratik mekanizmaların zaten çok zayıf olduğu Türkiye, 2017 Anayasa değişiklikleriyle, “siyasal iktidarın halk tarafından belirlenmesi” şeklinde ifade edilen, demokrasinin en dar tanımına dönmüş, “sınırlı iktidar” ya da “dengelenmiş iktidar” şeklindeki günümüz demokrasi anlayışının çok uzağında kalmıştır.

2017 Anayasa değişiklikleri, Anayasa’nın Cumhurbaşkanına olağanüstü hal süreçlerinde tanıdığı gücü, olağan dönem için de tanıdı. 2017 Anayasa değişiklikleri ile esas olarak, otorite derinleştirildi, zaten zayıf erkler dengesi ve denetim sistemine en kırılgan şekil verildi. Demokrasinin gereği olan “sınırlı iktidar” ve “yetki paylaşımı” yerine, devlet yetkilerinin tek merkezde toplanmasına dönük Anayasa değişiklikleri ile aynı zamanda Anayasa’nın yürürlüğe girmesinden bu yana süren “özgürlükçü-demokratik anayasa” arayışının sonlandırılması hedeflendi.

Türkiye toplumu, özgürlükler ve demokratik bir sistem için yeni bir anayasa ararken, systemsizliğin içine düşürüldü. Bu nedenle, muhalefet partileri başta olmak üzere, örgütlü yapılar aracılığıyla toplumun büyük bir kesimi, denge ve denetim mekanizmalarının kullanılabilmesi bir hükümet sistemine geçiş talebini büyütüyor. Anayasa’nın demokratikleştirilmesi ya da demokratik yeni bir anayasa her geçen gün daha öncelikli bir hal alıyor. Parlamenter demokrasiye geçiş başta olmak üzere, anayasaya ilişkin meselelerin çözümü geçmiş dönemlerden daha fazla aciliyet gerektiriyor. Özellikle, parlamenter rejimin ve diğer hükümet sistemlerinin Türkiye özelinde yoğun tartışılan konular arasında olduğu böyle bir dönemde, içeriğinde bu konuların da genişçe tartışıldığı **Türkiye’nin Anayasa Gündemi** de güncelliğini yitirmediği gibi, daha fazla gereksinim duyulan bir eser özelliğini koruyor.